

## WETTEN, DECRETEN, ORDONNANTIES EN VERORDENINGEN LOIS, DECRETS, ORDONNANCES ET REGLEMENTS

### FEDERALE OVERHEIDSDIENST JUSTITIE

N. 2002 — 4135

[C — 2002/09820]

**2 AUGUSTUS 2002.** — Wet betreffende de misleidende en vergelijkende reclame, de onrechtmatige bedingen en de op afstand gesloten overeenkomsten inzake de vrije beroepen (1)

ALBERT II, Koning der Belgen,  
Aan allen die nu zijn en hierna wezen zullen, Onze Groet.

De Kamers hebben aangenomen en Wij bekrachtigen hetgeen volgt :

#### HOOFDSTUK I. — *Algemene bepalingen*

**Artikel 1.** Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 78 van de Grondwet.

Bij deze wet worden omgezet richtlijn 84/450/EEG van de Raad van 10 september 1984 inzake misleidende reclame, gewijzigd bij richtlijn 97/55/EG van het Europees Parlement en de Raad van 6 oktober 1997, richtlijn 93/13/EEG van de Raad van 5 april 1993 betreffende oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten, richtlijn 97/7/EG van het Europees Parlement en de Raad van 20 mei 1997 betreffende de bescherming van de consument bij op afstand gesloten overeenkomsten en richtlijn 98/27/EG van het Europees Parlement en de Raad van 19 mei 1998 betreffende het doen staken van inbreuken in het raam van de bescherming van de consumentenbelangen, gewijzigd bij richtlijn 1999/44/EG van het Europees Parlement en de Raad van 25 mei 1999 en bij richtlijn 2000/31/EG van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2000.

**Art. 2.** Voor de toepassing van deze wet wordt verstaan onder :

1° vrij beroep : elke zelfstandige beroepsactiviteit die dienstverlening of levering van goederen omvat welke geen daad van koophandel of ambachtsbedrijvigheid is, zoals bedoeld in de wet van 18 maart 1965 op het ambachtsregister en die niet wordt bedoeld in de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument, met uitsluiting van de landbouwbedrijvigheden en de veeteelt;

2° cliënt : iedere natuurlijke persoon of rechtspersoon die bij door deze wet bedoelde overeenkomsten handelt voor doeleinden die buiten zijn beroepsactiviteit vallen;

3° beroepsregulerende overheid : de beroepsorde die of het beroepsinstituut dat krachtens de wet bevoegd is om de beroepsactiviteit van een bepaald vrij beroep te reguleren;

4° reclame : iedere vorm van mededeling bij de uitoefening van een vrij beroep die rechtstreeks of onrechtstreeks tot doel heeft de afzet van goederen of diensten te bevorderen, met inbegrip van onroerende goederen, van rechten en verplichten en met uitsluiting van de door de wet voorgeschreven mededelingen;

5° adverteerder : de persoon ten gunste van wie of voor rekening waarvan de reclame wordt gemaakt of die ze besteld heeft;

6° overeenkomst op afstand : elke overeenkomst tussen een titularis van een vrij beroep en een cliënt inzake goederen of diensten die wordt gesloten in het kader van een door de titularis van een vrij beroep georganiseerd systeem voor verkoop of dienstverlening op afstand waarbij, voor deze overeenkomst, uitsluitend gebruik gemaakt wordt van één of meer technieken voor communicatie op afstand tot en met de sluiting van de overeenkomst zelf;

7° techniek voor communicatie op afstand : ieder middel dat, zonder gelijktijdige fysieke aanwezigheid van de titularis van het vrij beroep en de cliënt, kan worden gebruikt voor de sluiting van de overeenkomst tussen deze partijen;

8° communicatietechniek-exploitant : iedere natuurlijke persoon of rechtspersoon, publiekrechtelijke of privaatrechtelijke, wiens beroepsactiviteit erin bestaat één of meer technieken voor communicatie op afstand aan de titularissen van vrij beroepen ter beschikking te stellen;

9° financiële diensten : diensten als bedoeld in artikel 77, § 1, 4°, van de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument, vervangen bij de wet van 25 mei 1999.

### SERVICE PUBLIC FEDERAL JUSTICE

F. 2002 — 4135

[C — 2002/09820]

**2 AOUT 2002.** — Loi relative à la publicité trompeuse et à la publicité comparative, aux clauses abusives et aux contrats à distance en ce qui concerne les professions libérales (1)

ALBERT II, Roi des Belges,  
A tous, présents et à venir, Salut.

Les Chambres ont adopté et Nous sanctionnons ce qui suit :

#### CHAPITRE I<sup>er</sup>. — *Dispositions générales*

**Article 1<sup>er</sup>.** La présente loi règle une matière visée à l'article 78 de la Constitution.

Elle transpose la directive 84/450/CEE du Conseil du 10 septembre 1984 en matière de publicité trompeuse, modifiée par la directive 97/55/CE du Parlement européen et du Conseil du 6 octobre 1997, la directive 93/13/CEE du Conseil du 5 avril 1993 concernant les clauses abusives dans les contrats conclus avec les consommateurs, la directive 97/7/CE du Parlement européen et du Conseil du 20 mai 1997 concernant la protection des consommateurs en matière de contrats à distance, et la directive 98/27/CE du Parlement européen et du Conseil du 19 mai 1998 relative aux actions en cessation en matière de protection des intérêts des consommateurs, modifiée par la directive 1999/44/CE du Parlement européen et du Conseil du 25 mai 1999 et par la directive 2000/31/CE du Parlement européen et du Conseil du 8 juin 2000.

**Art. 2.** Pour l'application de la présente loi, on entend par :

1° profession libérale : toute activité professionnelle indépendante de prestation de services ou de fourniture de biens, qui ne constitue pas un acte de commerce ou une activité artisanale visée par la loi du 18 mars 1965 sur le registre de l'artisanat et qui n'est pas visée par la loi du 14 juillet 1991 sur les pratiques du commerce et sur l'information et la protection du consommateur, à l'exclusion des activités agricoles et d'élevage;

2° client : toute personne physique ou morale qui, dans les contrats visés par la présente loi, agit à des fins qui n'entrent pas dans le cadre de son activité professionnelle;

3° autorité professionnelle : l'ordre professionnel ou l'institut professionnel compétent en vertu de la loi pour réglementer l'activité professionnelle d'une profession libérale déterminée;

4° publicité : toute forme de communication faite dans le cadre d'une profession libérale dans le but direct ou indirect de promouvoir la fourniture de biens ou de services, y compris les biens immeubles, les droits et les obligations, et à l'exclusion des communications prescrites par la loi;

5° annonceur : la personne en faveur ou pour compte de qui la publicité est faite ou qui l'a commandée;

6° contrat à distance : tout contrat concernant des biens ou services conclu entre un titulaire d'une profession libérale et un client dans le cadre d'un système de vente ou de prestation de services à distance organisé par le titulaire de la profession libérale, qui, pour ce contrat, utilise exclusivement une ou plusieurs techniques de communication à distance jusqu'à la conclusion du contrat, y compris la conclusion du contrat elle-même;

7° technique de communication à distance : tout moyen qui, sans présence physique et simultanée du titulaire de la profession libérale et du client, peut être utilisé pour la conclusion du contrat entre ces parties;

8° opérateur de technique de communication : toute personne physique ou morale, publique ou privée, dont l'activité professionnelle consiste à mettre à la disposition des titulaires de profession libérale une ou plusieurs techniques de communication à distance;

9° services financiers : les services visés à l'article 77, § 1<sup>er</sup>, 4° de la loi du 14 juillet 1991 sur les pratiques du commerce et sur l'information et la protection du consommateur, remplacé par la loi du 25 mai 1999.

**Art. 3.** Ingeval een vrij beroep wordt uitgeoefend in het kader van een rechtspersoon, zonder dat deze rechtspersoon titularis is van een vrij beroep, is de rechtspersoon eveneens gebonden door de bepalingen van deze wet.

#### HOOFDSTUK II. — *Misleidende en vergelijkende reclame*

**Art. 4.** Onverminderd de toepassing van strengere wetten, is inzake vrije beroepen elke misleidende reclame verboden.

Misleidende reclame is elke vorm van reclame die op enigerlei wijze, daaronder begrepen de opmaak ervan, de personen tot wie ze zich richt of die ze aanbelangt, misleidt of kan misleiden en die door haar misleidend karakter hun economisch gedrag kan beïnvloeden, of die daardoor aan een concurrent schade toebrengt of kan toebrengen.

**Art. 5.** Om uit te maken of reclame misleidend is, worden alle gegevens ervan, en met name de aanduidingen omtrent de volgende punten, in aanmerking genomen :

1° de kenmerken van de goederen of diensten, zoals beschikbaarheid, aard, uitvoering, samenstelling, procédé en datum van fabricage of levering, geschiktheid voor het gebruik, gebruiksmogelijkheden, hoeveelheid, specificatie, geografische of commerciële herkomst, van het gebruik te verwachten resultaten, de uitslagen en essentiële eigenschappen van de tests van of controles op de goederen of diensten;

2° de prijs of de wijze van prijsberekening, alsmede de voorwaarden waaronder de goederen worden geleverd of de diensten worden verleend;

3° de hoedanigheid, kwalificaties en rechten van de adverteerder, zoals zijn identiteit en zijn vermogen, zijn bekwaamheden en zijn industriële, commerciële of intellectuele eigendomsrechten of zijn beklonningen en onderscheidingen.

Daarboven wordt rekening gehouden met het weglaten van essentiële inlichtingen over de punten 1°, 2° en 3° van het eerste lid.

**Art. 6.** § 1. Vergelijkende reclame is elke vorm van reclame waarbij een concurrent dan wel door een concurrent aangeboden goederen of diensten uitdrukkelijk of impliciet worden genoemd.

§ 2. Onverminderd de toepassing van strengere wetten is vergelijkende reclame inzake vrije beroepen, wat de vergelijking betreft, geoorloofd op voorwaarde dat zij :

1° niet misleidend is in de zin van de artikelen 4 en 5;

2° betrekking heeft op goederen of diensten die in dezelfde behoeften voorzien of voor hetzelfde doel zijn bestemd;

3° betrekking heeft op een of meer wezenlijke, relevante, controleerbare en representatieve kenmerken van deze goederen en diensten, waartoe ook de prijs kan behoren, die op objectieve wijze met elkaar worden vergeleken;

4° niet ertoe leidt dat op de markt de adverteerder met een concurrent, of merken, namen, of andere onderscheidende kenmerken, goederen of diensten van de adverteerder met die van een concurrent worden verward;

5° niet de goede naam schaadt van of zich niet kleinerend uitlaat over de merken, namen, andere onderscheidende kenmerken, goederen, diensten, activiteiten of omstandigheden van een concurrent;

6° voor producten met een benaming van oorsprong in elk geval betrekking heeft op producten met dezelfde benaming;

7° geen oneerlijk voordeel oplevert ten gevolge van de bekendheid van een merk, naam of andere onderscheidende kenmerken van een concurrent dan wel van de oorsprongsbenamingen van concurrerende producten;

8° geen goederen of diensten voorstelt als imitatie of namaak van goederen of diensten met een beschermd merk of beschermde naam.

§ 3. Elke vergelijking die verwijst naar een speciale aanbieding moet duidelijk en ondubbelzinnig het einde van de speciale aanbieding vermelden of, in voorkomend geval, dat zij loopt zolang de voorraad strekt of de diensten kunnen worden geleverd, en, zo de speciale aanbieding nog niet loopt, het begin aangeven van de periode gedurende welke een speciale prijs of andere specifieke voorwaarden gelden.

**Art. 3.** Au cas où une profession libérale est exercée dans le cadre d'une personne morale, sans que cette personne morale soit titulaire d'une profession libérale, la personne morale est également liée par les dispositions de la présente loi.

#### CHAPITRE II. — *De la publicité trompeuse et comparative*

**Art. 4.** Sans préjudice de l'application de lois plus contraignantes, toute publicité trompeuse est interdite en matière de professions libérales.

Est trompeuse une publicité qui, d'une manière quelconque, y compris sa présentation, induit en erreur ou est susceptible d'induire en erreur les personnes auxquelles elle s'adresse ou qu'elle touche et qui, en raison de son caractère trompeur, est susceptible d'affecter leur comportement économique ou qui, pour ces raisons, porte préjudice ou est susceptible de porter préjudice à un concurrent.

**Art. 5.** Pour déterminer si une publicité est trompeuse, il est tenu compte de tous ses éléments et notamment de ses indications concernant :

1° les caractéristiques des biens ou services, telles que leur disponibilité, leur nature, leur exécution, leur composition, le mode et la date de fabrication ou de prestation, leur caractère approprié, leurs utilisations, leur quantité, leurs spécifications, leur origine géographique ou commerciale, les résultats qui peuvent être attendus de leur utilisation, les résultats et les caractéristiques essentielles des tests ou contrôles effectués sur les biens ou les services;

2° le prix ou son mode d'établissement et les conditions de fourniture des biens ou de prestation des services;

3° la nature, les qualités et les droits de l'annonceur, tels que son identité et son patrimoine, ses qualifications et ses droits de propriété industrielle, commerciale ou intellectuelle ou les prix qu'il a reçus et ses distinctions.

En outre, il sera tenu compte des omissions d'informations essentielles relatives aux points 1°, 2° et 3° du premier alinéa.

**Art. 6.** § 1<sup>er</sup>. Est une publicité comparative, une publicité qui, explicitement ou implicitement, identifie un concurrent ou des biens ou services offerts par un concurrent.

§ 2. Sans préjudice de l'application de lois plus contraignantes, la publicité comparative en matière de professions libérales est licite, pour autant que la comparaison est concernée, dès lors que les conditions suivantes sont satisfaites :

1° elle n'est pas trompeuse au sens des articles 4 et 5;

2° elle compare des biens ou services répondant aux mêmes besoins ou ayant le même objectif;

3° elle compare objectivement une ou plusieurs caractéristiques essentielles, pertinentes, vérifiables et représentatives de ces biens et services, dont le prix peut faire partie;

4° elle n'engendre pas de confusion sur le marché entre l'annonceur et un concurrent ou entre les marques, noms ou autres signes distinctifs, biens ou services de l'annonceur et ceux d'un concurrent;

5° elle n'entraîne pas le discrédit ou le dénigrement des marques, noms, autres signes distinctifs, biens, services, activités ou situation d'un concurrent;

6° pour les produits ayant une appellation d'origine, elle se rapporte dans chaque cas à des produits ayant la même appellation;

7° elle ne tire pas indûment profit de la notoriété attachée à une marque, à un nom ou à d'autres signes distinctifs d'un concurrent ou de l'appellation d'origine de produits concurrents;

8° elle ne présente pas de biens ou de services comme une imitation ou une reproduction de biens ou de services portant une marque ou un nom protégés.

§ 3. Toute comparaison faisant référence à une offre spéciale doit indiquer de manière claire et non équivoque la date à laquelle l'offre spéciale prend fin ou, le cas échéant, le fait qu'elle vaut jusqu'à épuisement des biens ou services et, si l'offre spéciale n'a pas encore commencé, la date du début de la période pendant laquelle un prix spécial ou d'autres conditions spécifiques sont applicables.

§ 4. In afwijking van § 2 kunnen de beroepsregulerende overheden volgens de gebruikelijke wijze waarop ze hun deontologische regels vaststellen de vergelijkende reclame verbieden of beperken voorzover dit nodig is om de waardigheid en de deontologie van het betrokken vrij beroep te vrijwaren.

§ 5. Indien voor het betrokken vrij beroep geen beroepsregulerende overheid bestaat, kan de Koning, in afwijking van § 2 en na een onderzoek waarvan Hij de nadere uitvoeringsregels bepaalt, de vergelijkende reclame verbieden of beperken voor zover dit nodig is om de waardigheid en de deontologie van dat beroep te vrijwaren.

§ 6. De koning kan, na advies van de beroepsregulerende overheden, de vergelijkende reclame verbieden of beperken om de volksgezondheid te vrijwaren.

### HOOFDSTUK III. — *Onrechtmatige bedingen*

**Art. 7. § 1.** Verboden en nietig is elke onrechtmatig beding in een overeenkomst gesloten tussen de titularis van een vrij beroep handelend in het kader van zijn beroepsactiviteit en diens cliënt.

De overeenkomst blijft bindend voor de partijen indien zij zonder de onrechtmatige bedingen kan voortbestaan.

§ 2. Een onrechtmatig beding is elk beding of elke voorwaarde waarover niet afzonderlijk is onderhandeld en dat het evenwicht tussen de uit de overeenkomst voortvloeiende rechten en verplichtingen ten nadele van de cliënt aanzienlijk verstoort, met uitzondering van bedingen waarin dwingende wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen of bepalingen of beginselen van internationale overeenkomsten waarbij België of de Europese Unie partij is, zijn overgenomen.

§ 3. Een beding wordt steeds geacht niet het voorwerp van afzonderlijke onderhandeling te zijn geweest wanneer het, met name in het kader van een toetredingsovereenkomst, van tevoren is opgesteld en de cliënt dientengevolge geen invloed op de inhoud ervan heeft kunnen hebben.

Het feit dat sommige onderdelen van een beding of een afzonderlijk beding het voorwerp zijn geweest van een afzonderlijke onderhandeling sluit de toepassing van deze wet op de rest van een overeenkomst niet uit, indien de algehele beoordeling leidt tot de conclusie dat het gaat om een toetredingsovereenkomst.

Wanneer de titularis van een vrij beroep stelt dat een standaardbeding het voorwerp is geweest van een afzonderlijke onderhandeling, dient hij dit te bewijzen.

§ 4. De bedingen opgesomd in de bijlage bij deze wet zijn verboden en nietig, zelfs als er over onderhandeld werd.

**Art. 8.** Voor de beoordeling van het onrechtmatig karakter van een beding van een overeenkomst wordt rekening gehouden met de aard van goederen of diensten waarop de overeenkomst betrekking heeft en worden alle omstandigheden rond het sluiten van de overeenkomst, alsmede alle andere bedingen van de overeenkomst of van een andere overeenkomst waarvan deze afhankelijk is op het ogenblik waarop de overeenkomst gesloten is, in aanmerking genomen.

De beoordeling van het onrechtmatig karakter van bedingen heeft geen betrekking op de bepaling van het eigenlijke voorwerp van de overeenkomst, noch op de gelijkwaardigheid van enerzijds de prijs of de vergoeding en anderzijds de als tegenprestatie te leveren goederen of de te verrichten diensten, voor zover die bedingen duidelijk en begrijpelijk zijn geformuleerd.

**Art. 9.** Indien alle of bepaalde bedingen van een in artikel 7, § 1, bedoelde overeenkomst schriftelijk zijn, moeten ze duidelijk en begrijpelijk zijn opgesteld.

In geval van twijfel over de betekenis van een beding, heeft de voor de cliënt gunstigste interpretatie voorrang. Deze interpretatieregule is niet van toepassing in het kader van de in artikelen 18 tot 24 van deze wet bedoelde vordering tot staking.

**Art. 10. § 1.** De Commissie voor Onrechtmatige Bedingen bedoeld in de artikelen 35 en 36 van de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument, gewijzigd bij de wet van 7 december 1998, neemt kennis van de bedingen en voorwaarden die in de overeenkomsten gesloten tussen de titularissen van vrije beroepen en hun cliënten voorkomen.

§ 2. Voor de toepassing van § 1 kan op de Commissie een beroep worden gedaan door de ministers bevoegd voor Justitie of Economische Zaken, door de minister bevoegd voor het betrokken vrij beroep, door de consumenten- of cliëntenorganisaties, door de beroepsregulerende overheden of door de betrokken interprofessionele verenigingen of beroepsverenigingen.

§ 4. Par dérogation au § 2, les autorités professionnelles peuvent, selon le mode habituel de fixation de leurs règles déontologiques, interdire ou restreindre la publicité comparative dans la mesure nécessaire pour préserver la dignité et la déontologie de la profession libérale concernée.

§ 5. Par dérogation au § 2, lorsqu'il n'existe pas d'autorité professionnelle pour la profession libérale concernée, le Roi peut, après enquête dont il fixe les modalités, interdire ou restreindre la publicité comparative dans la mesure nécessaire pour préserver la dignité et la déontologie de cette profession.

§ 6. Le Roi peut interdire ou restreindre, après avis des autorités professionnelles, la publicité comparative pour préserver la santé publique.

### CHAPITRE III. — *Des clauses abusives*

**Art. 7. § 1<sup>er</sup>.** Toute clause abusive dans un contrat conclu avec son client par le titulaire d'une profession libérale, agissant dans le cadre de son activité professionnelle, est interdite et nulle.

Le contrat reste contraignant pour les parties s'il peut subsister sans les clauses abusives.

§ 2. Est abusive toute clause ou condition n'ayant pas fait l'objet d'une négociation individuelle et qui crée au détriment du client un déséquilibre significatif entre les droits et obligations des parties, à l'exception des clauses qui reflètent des dispositions législatives ou réglementaires impératives ainsi que des dispositions ou principes des conventions internationales auxquelles la Belgique ou l'Union européenne est partie.

§ 3. Une clause est toujours considérée comme n'ayant pas fait l'objet d'une négociation individuelle lorsqu'elle a été rédigée préalablement et que le client n'a, de ce fait, pas pu avoir d'influence sur son contenu, notamment dans le cadre d'un contrat d'adhésion.

Le fait que certains éléments d'une clause ou qu'une clause isolée aient fait l'objet d'une négociation individuelle n'exclut pas l'application de la présente loi au reste d'un contrat si l'appréciation globale permet de conclure qu'il s'agit d'un contrat d'adhésion.

Si le titulaire d'une profession libérale prétend qu'une clause standardisée a fait l'objet d'une négociation individuelle, la charge de la preuve lui incombe.

§ 4. Sont interdites et nulles, les clauses énumérées à l'annexe à la présente loi, même si elles ont été négociées.

**Art. 8.** Le caractère abusif d'une clause contractuelle est apprécié en tenant compte de la nature des biens ou services qui font l'objet du contrat et en se référant, au moment de la conclusion du contrat, à toutes les circonstances qui entourent sa conclusion, de même qu'à toutes les autres clauses du contrat, ou d'un autre contrat dont il dépend.

L'appréciation du caractère abusif des clauses ne porte ni sur la définition de l'objet principal du contrat, ni sur l'adéquation entre le prix ou la rémunération, d'une part, et les services ou les biens à fournir en contrepartie, d'autre part, pour autant que ces clauses soient rédigées de façon claire et compréhensible.

**Art. 9.** Lorsque toutes ou certaines clauses du contrat visé à l'article 7, § 1<sup>er</sup>, sont écrites, ces clauses doivent être rédigées de façon claire et compréhensible.

En cas de doute sur le sens d'une clause, l'interprétation la plus favorable au client prévaut. Cette règle d'interprétation n'est pas d'application dans le cadre de l'action en cessation prévue aux articles 18 à 24 de la présente loi.

**Art. 10. § 1<sup>er</sup>.** La Commission des clauses abusives, visée aux articles 35 et 36 de la loi du 14 juillet 1991 sur les pratiques du commerce et sur l'information et la protection du consommateur, modifiés par la loi du 7 décembre 1998, connaît des clauses et conditions utilisées dans les contrats entre les titulaires de professions libérales et leurs clients.

§ 2. Pour l'application du § 1<sup>er</sup>, la Commission peut être saisie par les ministres ayant la Justice ou les Affaires économiques dans leurs attributions, par le ministre compétent pour la profession libérale concernée, par les organisations de consommateurs ou de clients, par les autorités professionnelles ou par les groupements professionnels ou interprofessionnels intéressés.

Zij kan ook van ambtswege optreden.

§ 3. De Commissie beveelt aan :

1° de schrapping of wijziging van bedingen en voorwaarden die haar kennelijk het evenwicht tussen de rechten en verplichtingen van de partijen lijken te verstoren, ten nadele van de cliënt;

2° de invoeging van vermeldingen, bedingen en voorwaarden die haar voor de voorlichting van de cliënt noodzakelijk lijken of waarvan de ontstentenis haar kennelijk het evenwicht tussen de rechten en verplichtingen van de partijen lijkt te verstoren, ten nadele van de cliënt;

3° de bedingen en voorwaarden zo op te stellen en op te maken dat de cliënt de betekenis en de draagwijdte ervan kan begrijpen.

De beroepsregulerende overheden, de interprofessionele verenigingen of beroepsverenigingen en consumenten- of cliëntenorganisaties kunnen de Commissie om advies verzoeken over ontwerpen van bedingen of voorwaarden die in overeenkomsten afgesloten tussen de titularissen van vrije beroepen en hun cliënten voorkomen.

§ 4. In het raam van haar bevoegdheden stelt de Commissie aan de betrokken ministers wijzigingen in de wetten of verordeningen voor die haar wenselijk lijken.

§ 5. De Commissie voor Onrechtmatige Bedingen stelt jaarlijks een verslag op van haar werkzaamheden en maakt dit verslag bekend. Dat verslag omvat onder meer de volledige tekst van de aanbevelingen en voorstellen die zij in de loop van het jaar heeft gedaan.

§ 6. In het kader van de toepassing van dit artikel stelt de Koning de samenstelling en werkingsmodaliteiten van de Commissie vast.

#### HOOFDSTUK IV. — *Op afstand gesloten overeenkomsten*

**Art. 11.** Onverminderd de toepassing van strengere wetten, zijn de bepalingen van dit hoofdstuk van toepassing op elke overeenkomst op afstand gesloten tussen de titularis van een vrij beroep handelend in het kader van zijn beroepsactiviteit en diens cliënt, met uitzondering van de overeenkomsten betreffende financiële diensten.

Onder de voorwaarden en rekening houdend met de modaliteiten die Hij desgevallend bepaalt, kan de Koning bij een besluit vastgesteld na overleg in de Ministerraad, sommige bepalingen van dit hoofdstuk van toepassing verklaren op overeenkomsten betreffende financiële diensten of categorieën ervan.

Hij kan ook bijzondere bepalingen voorschrijven voor de openbare verkopen georganiseerd door middel van een techniek voor communicatie op afstand.

**Art. 12.** Voordat de overeenkomst op afstand wordt gesloten, moet de titularis van een vrij beroep tijdig, op heldere en begrijpelijke wijze door elk middel dat aangepast is aan de gebruikte techniek voor communicatie op afstand, aan de cliënt de volgende inlichtingen verstrekken :

1° de identiteit van de titularis van het vrij beroep en het geografisch adres van de plaats van zijn vestiging;

2° de belangrijkste kenmerken van het goed of van de dienst;

3° de prijs van het goed of van de dienst, alle belastingen inbegrepen;

4° de leveringskosten, in voorkomend geval;

5° de wijze van betaling, levering of uitvoering van de overeenkomst;

6° het bestaan of, in de gevallen bedoeld in artikel 14, § 3, het ontbreken van een verzakingsrecht;

7° de kosten voor het gebruik van de techniek voor communicatie op afstand, wanneer die op een andere grondslag dan het basistarief wordt berekend;

8° de geldigheidsduur van het aanbod of van de prijs;

9° in voorkomend geval, de minimumduur van de overeenkomst in geval van overeenkomsten voor duurzame of periodieke dienstverlening of productlevering.

Bovendien moet de titularis van een vrij beroep in geval van telefonische communicatie aan het begin van elk gesprek met een cliënt expliciet zijn identiteit en het professionele doel van zijn oproep bekend maken.

Elle peut également se saisir d'office.

§ 3. La Commission recommande :

1° la suppression ou la modification des clauses et conditions qui lui paraissent créer un déséquilibre manifeste entre les droits et les obligations des parties, au détriment du client;

2° l'insertion de mentions, clauses et conditions qui lui paraissent nécessaires pour l'information du client ou dont l'absence lui paraît créer un déséquilibre manifeste entre les droits et les obligations des parties, au détriment du client;

3° une rédaction et une présentation des clauses et conditions qui soient de nature à permettre au client d'en comprendre le sens et la portée.

Les autorités professionnelles, les groupements professionnels ou interprofessionnels et les organisations de consommateurs ou de clients peuvent demander l'avis de la Commission sur des projets de clauses ou conditions utilisées dans les contrats conclus entre les titulaires de professions libérales et leurs clients.

§ 4. Dans le cadre de ses compétences, la Commission propose aux ministres concernés les modifications législatives ou réglementaires qui lui paraissent souhaitables.

§ 5. La Commission des clauses abusives établit et publie chaque année un rapport de son activité. Celui-ci contient notamment le texte intégral des recommandations et des propositions formulées pendant l'année.

§ 6. Le Roi détermine la composition et les modalités de fonctionnement de la Commission dans le cadre de l'application du présent article.

#### CHAPITRE IV. — *Des contrats à distance*

**Art. 11.** Sans préjudice de l'application de lois plus contraignantes, les dispositions du présent chapitre s'appliquent à tout contrat à distance conclu avec son client par le titulaire d'une profession libérale, agissant dans le cadre de son activité professionnelle, à l'exception des contrats portant sur des services financiers.

Dans les conditions et compte tenu des modalités qu'il détermine le cas échéant, le Roi peut, par arrêté délibéré en Conseil des Ministres, déclarer certaines dispositions du présent chapitre applicables aux contrats portant sur les services financiers ou à des catégories d'entre eux.

Il peut également prescrire des dispositions particulières pour les ventes publiques organisées au moyen d'une technique de communication à distance.

**Art. 12.** En temps utile avant la conclusion du contrat à distance, le titulaire d'une profession libérale doit fournir au client, de manière claire et compréhensible par tout moyen adapté à la technique de communication à distance utilisée, les informations suivantes :

1° l'identité du titulaire de la profession libérale et l'adresse géographique du lieu de son établissement;

2° les caractéristiques essentielles du bien ou du service;

3° le prix du bien ou du service, toutes taxes comprises;

4° les frais de livraison, le cas échéant;

5° les modalités de paiement, de livraison ou d'exécution;

6° l'existence ou, dans les cas visés à l'article 14, § 3, l'absence d'un droit de renonciation;

7° le coût de l'utilisation de la technique de communication à distance, lorsqu'il est calculé sur une base autre que le tarif de base;

8° la durée de validité de l'offre ou du prix;

9° le cas échéant, la durée minimale du contrat dans le cas de contrats portant sur la fourniture durable ou périodique d'un bien ou d'un service.

En outre, en cas de communication téléphonique, le titulaire d'une profession libérale est tenu d'indiquer explicitement au début de toute conversation avec un client son identité et le but professionnel de son appel.

**Art. 13.** Ten laatste bij de levering van het goed of vóór de uitvoering van de dienst, moet de titularis van het vrij beroep aan zijn cliënt schriftelijk of op een andere duurzame drager die hem ter beschikking staat en voor hem toegankelijk is, de volgende inlichtingen verstrekken :

1° de bevestiging van de inlichtingen vermeld onder artikel 12, eerste lid, 1° tot 6°, tenzij deze inlichtingen aan de cliënt reeds vóór de sluiting van de overeenkomst schriftelijk of op een andere duurzame drager die hem ter beschikking staat en voor hem toegankelijk is, werden verstrekt;

2° de voorwaarden en de uitoefeningswijze van het verzakingsrecht, met inbegrip van de in artikel 14, § 3, bedoelde gevallen;

3° het geografische adres van de vestiging van de titularis van het vrij beroep waar de cliënt met zijn klachten terecht kan;

4° de bestaande diensten na verkoop en waarborgen;

5° de voorwaarden voor de ontbinding van de overeenkomst, indien deze van onbepaalde duur is of een duur van meer dan één jaar heeft.

**Art. 14.** § 1. De cliënt kan, zonder betaling van een boete en zonder opgave van redenen, aan de overeenkomst verzaken binnen een termijn van ten minste zeven werkdagen te rekenen vanaf de datum van de ontvangst van het goed of, voor diensten, van de sluiting van de overeenkomst.

Indien de titularis van het vrij beroep op die datum de verplichtingen van artikel 13 niet heeft uitgevoerd, wordt evenwel de in het vorige lid vermelde termijn op drie maanden gebracht. Indien binnen deze termijn van drie maanden de inlichtingen bedoeld in artikel 13 verstrekt zijn, begint de in het vorig lid vermelde termijn van zeven werkdagen te lopen vanaf dat ogenblik.

§ 2. Wanneer het verzakingsrecht overeenkomstig dit artikel door de cliënt wordt uitgeoefend, is de titularis van het vrij beroep verplicht de door de cliënt gestorte bedragen zo spoedig mogelijk en in elk geval binnen dertig dagen terug te betalen.

Aan de cliënt kunnen voor de uitoefening van zijn verzakingsrecht enkel de rechtstreekse kosten voor het terugzenden van de goederen worden aangerekend.

§ 3. Tenzij de partijen anders zijn overeengekomen, kan de cliënt het verzakingsrecht niet uitoefenen voor overeenkomsten :

1° betreffende de levering van diensten waarvan de uitvoering met instemming van de cliënt is begonnen vóór het einde van de in § 1 bedoelde termijn van zeven dagen;

2° betreffende de levering van goederen of diensten waarvan de prijs gebonden is aan de schommelingen op de financiële markt, waarop de titularis van het vrij beroep geen vat heeft;

3° betreffende de levering van goederen die volgens de aanwijzingen van de cliënt zijn vervaardigd of een duidelijk persoonlijk karakter hebben gekregen of die door hun aard niet kunnen worden teruggezonden of snel kunnen bederven of verouderen;

4° betreffende de levering van geluids- of beeldopnamen of van computerprogrammatuur waarvan de verzegeling door de cliënt is verbroken.

§ 4. Indien de prijs van het goed of de dienst waarop de overeenkomst slaat, volledig of gedeeltelijk gedekt is door een krediet dat door de titularis van het vrij beroep of door een derde partij op grond van een akkoord tussen die derde en de titularis van het vrij beroep verstrekt is, wordt de kredietovereenkomst van rechtswege ontbonden, zonder boete, wanneer de cliënt overeenkomstig dit artikel gebruik maakt van zijn recht om aan de overeenkomst te verzaken.

Ingeval het krediet door een derde overeenkomstig het vorige lid verstrekt is, wordt de derde door de titularis van het vrij beroep onverwijld op de hoogte gebracht van de verzaking door de cliënt.

**Art. 15.** § 1. Tenzij de partijen anders zijn overeengekomen, moet de titularis van het vrij beroep de bestelling uitvoeren binnen een termijn van dertig dagen te rekenen vanaf de dag na die waarop de cliënt die bestelling aan hem heeft toegezonden.

Indien de overeenkomst door de titularis van het vrij beroep niet wordt uitgevoerd omdat het bestelde goed of de bestelde dienst niet beschikbaar is, moet de cliënt daarvan in kennis worden gesteld. De cliënt kan vragen dat de bedragen die hij eventueel ter betaling heeft overgemaakt, zo spoedig mogelijk en in elk geval binnen dertig dagen worden terugbetaald.

**Art. 13.** Au plus tard lors de la livraison du bien ou avant l'exécution du service, le titulaire de la profession libérale doit fournir au client, par écrit ou sur un autre support durable à sa disposition et auquel il a accès, les informations suivantes :

1° la confirmation des informations mentionnées à l'article 12, alinéa 1<sup>er</sup>, points 1° à 6°, à moins que ces informations n'aient déjà été fournies au client préalablement à la conclusion du contrat par écrit ou sur un autre support durable à sa disposition et auquel il a accès;

2° les conditions et les modalités d'exercice du droit de renonciation, y compris les cas visés à l'article 14, § 3;

3° l'adresse géographique de l'établissement du titulaire de la profession libérale où le client peut présenter ses réclamations;

4° les services après-vente et les garanties existants;

5° les conditions de résiliation du contrat lorsque celui-ci est à durée indéterminée ou d'une durée supérieure à un an.

**Art. 14.** § 1<sup>er</sup>. Le client peut, sans pénalité et sans indication de motif, renoncer au contrat pendant un délai d'au moins sept jours ouvrables à compter de la date de la réception du bien ou, pour les services, de la conclusion du contrat.

Toutefois, si, à cette date, le titulaire de la profession libérale n'a pas exécuté les obligations prévues à l'article 13, la délai mentionné à l'alinéa précédent est porté à trois mois. Si, dans ce délai de trois mois, les informations visées à l'article 13 sont fournies, le délai de sept jours ouvrables mentionné à l'alinéa précédent commence à courir dès ce moment.

§ 2. Lorsque le droit de renonciation est exercé par le client conformément au présent article, le titulaire de la profession libérale est tenu de rembourser, dans les meilleurs délais et, en tout cas, dans les trente jours, les sommes versées par le client.

Les seuls frais qui peuvent être imputés au client en raison de l'exercice de son droit de renonciation sont les frais directs de renvoi des marchandises.

§ 3. Sauf si les parties en ont convenu autrement, le client ne peut exercer le droit de renonciation pour les contrats :

1° de fourniture de services dont l'exécution a commencé, avec l'accord du client, avant la fin du délai de sept jours ouvrables prévu au § 1<sup>er</sup>;

2° de fourniture de biens ou de services dont le prix est fonction de fluctuations des taux du marché financier, que le titulaire de la profession libérale n'est pas en état de contrôler;

3° de fourniture de biens confectionnés selon les spécifications du client ou nettement personnalisés ou qui, du fait de leur nature, ne peuvent être réexpédiés ou sont susceptibles de se détériorer ou de se périmer rapidement;

4° de fourniture d'enregistrements audio ou vidéo ou de logiciels informatiques descellés par le client.

§ 4. Si le prix du bien ou du service, objet du contrat, est entièrement ou partiellement couvert par un crédit accordé par le titulaire de la profession libérale ou par un tiers sur la base d'un accord entre ce tiers et le titulaire de la profession libérale, le contrat de crédit est résilié de plein droit, sans pénalité, lorsque le client exerce son droit de renonciation conformément au présent article.

Lorsque, conformément à l'alinéa précédent, le crédit est accordé par un tiers, celui-ci est informé, sans délai, par le titulaire de la profession libérale de la renonciation par le client.

**Art. 15.** § 1<sup>er</sup>. Sauf si les parties en ont convenu autrement, le titulaire de la profession libérale doit exécuter la commande dans un délai de trente jours à compter du lendemain du jour où le client a transmis cette commande au titulaire.

En cas de défaut d'exécution du contrat par le titulaire de la profession libérale résultant de l'indisponibilité du bien ou du service commandé, le client doit être informé de cette indisponibilité. Le client peut demander que les sommes qu'il a, le cas échéant, versées en paiement lui soient remboursées dans les meilleurs délais et, en tout cas, dans les trente jours.

§ 2. In geval van gebruik door een cliënt van een toestel voor de elektronische overdracht van gelden in het kader van een overeenkomst op afstand, zijn de bepalingen van artikel 81, § 5, van de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument van toepassing.

**Art. 16.** Het bewijs van het bestaan van een voorafgaande inlichting, van een bevestiging in een geschrift of op een duurzame drager, van het naleven van de termijnen en van de instemming van de cliënt komt toe aan de titularis van het vrij beroep.

**Art. 17.** § 1. Het is aan de titularis van een vrij beroep verboden iemand, zonder dat hij hierom eerst heeft verzocht, enig goed toe te zenden met het verzoek dit tegen betaling van zijn prijs te verwerven of het anders, zelfs kosteloos, aan de afzender terug te zenden.

Het is eveneens verboden aan de titularis van een vrij beroep iemand, zonder dat hij hierom eerst heeft verzocht, enige dienst te verlenen met het verzoek die dienst, tegen betaling van zijn prijs, te aanvaarden.

In geen geval is de geadresseerde verplicht de verleende dienst of het toegezonden goed te betalen noch het goed terug te zenden, zelfs niet indien een vermoeden werd geopperd dat men de dienst of de aankoop van het goed stilzwijgend had aanvaard.

§ 2. Is verboden, bij gebrek aan voorafgaande toestemming van de cliënt, het gebruik voor promotionele doeleinden door de titularis van een vrij beroep van de volgende technieken voor communicatie op afstand :

— geautomatiseerd oproepsysteem zonder menselijke tussenkomst (oproepautomaat);

— faxtoestel.

De Koning kan de lijst van voormelde technieken uitbreiden.

De technieken voor communicatie op afstand die een individuele communicatie mogelijk maken en die in het voorgaand lid niet worden bedoeld, kunnen door de titularis van een vrij beroep slechts voor promotionele doeleinden bij ontstentenis van bezwaar van de cliënt gebruikt worden.

#### HOOFDSTUK V. — *Vordering tot staking*

**Art. 18.** De voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg stelt het bestaan vast en beveelt de staking van een zelfs onder het strafrecht vallende daad die een inbreuk op de bepalingen van deze wet uitmaakt.

Hij kan de publicatie van een nog niet ter kennis van het publiek gebrachte misleidende of ongeoorloofde vergelijkende reclame verbieden, wanneer er aanwijzingen zijn dat de reclame op het punt staat gepubliceerd te worden.

Onverminderd de toepassing van artikel 811 van het Gerechtelijk Wetboek, kan hij ook aan een communicatietechniek-exploitant bevelen, indien die daartoe in staat is, een einde te maken aan praktijken die niet stroken met de bepalingen van hoofdstuk IV.

**Art. 19.** Artikel 18 is niet van toepassing op daden van namaking die onder toepassing vallen van de wetten betreffende de uitvindings-octrooien, de waren- of dienstmerken, de tekeningen of modellen en het auteursrecht en de naburige rechten.

Het voorgaande lid is evenwel niet van toepassing op de dienstmerken die op het grondgebied van de Benelux in gebruik waren op de datum van inwerkingtreding van het Protocol van 10 november 1983 houdende wijziging van de eenvormige Beneluxwet op de warenmerken wanneer de eenvormige Beneluxwet op de merken de eigenaars van voornoemde merken niet toelaat zich te beroepen op de rechtsregels inzake merken.

**Art. 20.** De in artikel 18 bedoelde vordering wordt ingesteld op verzoek van :

1° de belanghebbenden;

2° een beroepsregulerende overheid of een interprofessionele vereniging of beroepsvereniging met rechtspersoonlijkheid;

3° een vereniging ter verdediging van de consumentenbelangen die rechtspersoonlijkheid bezit en in de Raad voor het verbruik vertegenwoordigd is;

4° een ziekenfonds of een landsbond;

5° de minister of ministers die voor de betrokken aangelegenheid bevoegd zijn.

§ 2. En cas d'utilisation, par un client, d'un instrument de transfert électronique de fonds dans le cadre d'un contrat à distance, les dispositions de l'article 81, § 5, de la loi du 14 juillet 1991 sur les pratiques du commerce et sur l'information et la protection du consommateur sont d'application.

**Art. 16.** La preuve de l'existence d'une information préalable, d'une confirmation écrite ou sur support durable, du respect des délais et du consentement du client, incombe au titulaire de la profession libérale.

**Art. 17.** § 1<sup>er</sup>. Il est interdit au titulaire d'une profession libérale de faire parvenir à une personne, sans demande préalable de sa part, un bien quelconque, en l'invitant à acquiescer ce bien contre paiement de son prix ou, à défaut, à le renvoyer à son expéditeur, même sans frais.

Il est également interdit au titulaire d'une profession libérale de fournir à une personne, sans demande préalable de sa part, un service quelconque en l'invitant à accepter ce service contre paiement de son prix.

En aucun cas, le destinataire n'est tenu de payer le service fourni ou le bien envoyé ni de restituer ce dernier, même si une présomption d'acceptation tacite du service ou d'achat du bien a été formulée.

§ 2. Est interdite, en l'absence d'un consentement préalable du client, l'utilisation, à des fins promotionnelles, par le titulaire d'une profession libérale des techniques de communication à distance suivantes :

— système automatisé d'appel sans intervention humaine (automate d'appel);

— télécopieur.

Le Roi peut étendre la liste des techniques visées ci-avant.

Les techniques de communication à distance qui permettent une communication individuelle et qui ne sont pas visées à l'alinéa précédent, ne peuvent être utilisées, à des fins promotionnelles, par le titulaire d'une profession libérale qu'en l'absence d'opposition du client.

#### CHAPITRE V. — *De l'action en cessation*

**Art. 18.** Le président du tribunal de première instance constate l'existence et ordonne la cessation d'un acte, même pénalement réprimé, constituant une infraction aux dispositions de la présente loi.

Il peut interdire la diffusion d'une publicité trompeuse ou d'une publicité comparative illicite non encore portées à la connaissance du public, lorsqu'il y a des indices de l'imminence de leur diffusion.

Sans préjudice de l'application de l'article 811 du Code judiciaire, il peut également ordonner à un opérateur de technique de communication, lorsque celui-ci est en mesure de le faire, de mettre fin aux pratiques non conformes aux dispositions du chapitre IV.

**Art. 19.** L'article 18 ne s'applique pas aux actes de contrefaçon qui sont sanctionnés par les lois sur les brevets d'inventions, les marques de produits ou de services, les dessins ou modèles et le droit d'auteur et les droits voisins.

L'alinéa précédent n'est toutefois pas applicable aux marques de services utilisées sur le territoire Benelux à la date d'entrée en vigueur du Protocole du 10 novembre 1983 portant modification de la loi uniforme Benelux sur les marques de produits lorsque la loi uniforme Benelux sur les marques ne permet pas aux propriétaires des marques précitées d'invoquer les dispositions du droit des marques.

**Art. 20.** L'action visée à l'article 18 est formée à la demande :

1° des intéressés;

2° d'une autorité professionnelle ou d'un groupement professionnel ou interprofessionnel jouissant de la personnalité civile;

3° d'une association ayant pour objet la défense des intérêts des consommateurs, pour autant qu'elle jouisse de la personnalité civile et qu'elle soit représentée au Conseil de la consommation;

4° d'une mutuelle ou d'une union nationale;

5° du ministre compétent ou des ministres compétents pour la matière concernée.

De vordering die op verzoek van een in het eerste lid, 3°, bedoelde vereniging ingesteld wordt en die een daad die een inbreuk op artikel 7 uitmaakt betreft, kan, afzonderlijk of gezamenlijk, worden ingesteld tegen verscheidene titularissen van hetzelfde vrij beroep of tegen hun interprofessionele verenigingen of beroepsverenigingen die gebruik maken dan wel het gebruik aanbevelen van dezelfde of van soortgelijke algemene contractuele bedingen.

In afwijking van de artikelen 17 en 18 van het Gerechtelijk Wetboek kunnen de in het eerste lid, 2°, 3° en 4° bedoelde instanties in rechte optreden voor de verdediging van hun statutair omschreven collectieve belangen.

**Art. 21.** Wanneer een, zelfs onder het strafrecht vallende, daad die zijn oorsprong in België vindt de collectieve belangen van cliënten in een andere lidstaat van de Europese Unie schaadt, en, al naar gelang de regels betreffende de toepasselijke wet, hetzij een inbreuk uitmaakt op de bepalingen van deze wet, hetzij een inbreuk uitmaakt op de bepalingen van de wet van een lidstaat tot omzetting van de in artikel 1, tweede lid, bedoelde richtlijnen, kan elke bevoegde instantie van die andere lidstaat aan de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg vragen het bestaan van die daad vast te stellen en de staking ervan te bevelen.

Onder bevoegde instantie moet worden verstaan elk lichaam dat of elke organisatie die volgens de wetgeving van een lidstaat is opgericht met als doelstelling de collectieve belangen van consumenten te beschermen en die op de door de Europese Commissie opgestelde en in het *Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen* bekendgemaakte lijst van bevoegde instanties staat.

De voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg aanvaardt de in het voorgaande lid bedoelde lijst als bewijs van de bevoegde instantie om in rechte op te treden, onverminderd zijn recht om na te gaan of de doelstelling van de bevoegde instantie haar vordering rechtvaardigt.

**Art. 22.** De in de artikelen 18 en 21 bedoelde vordering tot staking wordt ingesteld en behandeld zoals in kort geding.

Zij kan overeenkomstig de artikelen 1034ter tot 1034sexies van het Gerechtelijk Wetboek worden ingesteld bij een verzoekschrift op tegenspraak. Het verzoekschrift wordt ondertekend door een advocaat.

Over de vordering wordt uitspraak gedaan niettegenstaande vervolging wegens dezelfde feiten voor een strafrechtelijk rechtscollege.

Het vonnis is uitvoerbaar bij voorraad, niettegenstaande elk rechtsmiddel, en zonder borgtocht.

Elke uitspraak wordt binnen acht dagen en door toedoen van de griffier van het bevoegde rechtscollege meegedeeld aan de beroepsregulerende overheid en aan de bevoegde minister.

Bovendien moet de griffier van het rechtscollege waarbij beroep wordt ingesteld tegen een krachtens artikel 18 of 21 genomen beslissing, de beroepsregulerende overheid of de bevoegde minister onverwijld inlichten omtrent het instellen van dat beroep.

**Art. 23. § 1.** De vordering tot staking betreffende een met de bepalingen van deze wet niet overeenstemmende reclame wordt ingesteld tegen de adverteerder van de reclame.

Indien de adverteerder echter geen woonplaats in België heeft en geen verantwoordelijke persoon met woonplaats in België heeft aangewezen, kan de vordering tot staking eveneens worden ingesteld tegen :

— de uitgever van de geschreven reclame of de producent van de audiovisuele reclame;

— de drukker of de maker, indien de uitgever of de producent geen woonplaats in België heeft en geen verantwoordelijke persoon met woonplaats in België heeft aangewezen;

— de verspreider alsmede elke persoon die er bewust toe bijdraagt dat de reclame uitwerking heeft, indien de drukker of de maker geen woonplaats in België heeft en geen verantwoordelijke persoon met woonplaats in België heeft aangewezen.

§ 2. De voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg kan :

1° eisen dat de adverteerder bewijzen levert betreffende de materiële juistheid van de feitelijke gegevens in de reclame indien, rekening houdend met de wettige belangen van de adverteerder en van elke andere partij in het geding, een dergelijke eis in het licht van de omstandigheden van het bedoelde geval passend lijkt, en

2° de feitelijke gegevens als onjuist beschouwen indien de overeenkomstig punt 1° vereiste bewijzen niet worden geleverd of indien hij ze onvoldoende acht.

L'action formée à la demande d'une association visée à l'alinéa 1<sup>er</sup>, 3°, et concernant un acte constituant une infraction à l'article 7 peut être dirigée, séparément ou conjointement, contre plusieurs titulaires de la même profession libérale ou leurs groupements professionnels ou interprofessionnels qui utilisent ou recommandent l'utilisation des mêmes clauses contractuelles générales, ou de clauses similaires.

Par dérogation aux articles 17 et 18 du Code judiciaire, les entités visées à l'alinéa 1<sup>er</sup>, 2°, 3° et 4°, peuvent agir en justice pour la défense de leurs intérêts collectifs statutairement définis.

**Art. 21.** Lorsqu'un acte, même pénalement réprimé et ayant son origine en Belgique, lèse les intérêts collectifs des clients dans un autre Etat membre de l'Union européenne, et constitue, en fonction des règles relatives à la loi applicable, soit une infraction aux dispositions de la présente loi, soit une infraction à celles de la loi d'un Etat membre transposant les directives mentionnées à l'article 1<sup>er</sup>, alinéa 2, toute entité qualifiée de cet autre Etat membre peut demander au président du tribunal de première instance de constater l'existence et d'ordonner la cessation de cet acte.

Par entité qualifiée, il y a lieu d'entendre tout organisme ou organisation constitué conformément au droit d'un Etat membre, dont l'objet est de protéger les intérêts collectifs des consommateurs et qui figure sur la liste des entités qualifiées établie par la Commission européenne et publiée au *Journal officiel des Communautés européennes*.

Le président du tribunal de première instance accepte la liste visée à l'alinéa précédent comme preuve de la capacité pour agir de l'entité qualifiée, sans préjudice de son droit d'examiner si l'objet de l'entité qualifiée justifie son action.

**Art. 22.** L'action en cessation visée aux articles 18 et 21 est formée et instruite selon les formes du référé.

Elle peut être introduite par requête contradictoire, en conformité avec les articles 1034ter à 1034sexies du Code judiciaire. La requête est signée par un avocat.

Il est statué sur l'action nonobstant toute poursuite exercée en raison des mêmes faits devant une juridiction pénale.

Le jugement est exécutoire par provision, nonobstant toute voie de recours, et sans caution.

Toute décision est, dans la huitaine, et à la diligence du greffier de la juridiction compétente, communiquée à l'autorité professionnelle et au ministre compétent.

En outre, le greffier de la juridiction devant laquelle un recours est introduit contre une décision rendue en vertu des articles 18 ou 21, est tenu d'informer sans délai l'autorité professionnelle ou le ministre compétent de l'introduction de ce recours.

**Art. 23. § 1<sup>er</sup>.** L'action en cessation relative à une publicité non conforme aux dispositions de la présente loi est intentée à charge de l'annonceur de la publicité.

Toutefois, lorsque l'annonceur n'est pas domicilié en Belgique et n'a pas désigné une personne responsable ayant son domicile en Belgique, l'action en cessation pourra également être intentée à charge de :

— l'éditeur de la publicité écrite ou le producteur de la publicité audiovisuelle;

— l'imprimeur ou le réalisateur, si l'éditeur ou le producteur n'ont pas leur domicile en Belgique et n'ont pas désigné une personne responsable ayant son domicile en Belgique;

— le distributeur ainsi que toute personne qui contribue sciemment à ce que la publicité produise son effet, si l'imprimeur ou le réalisateur n'ont pas leur domicile en Belgique et n'ont pas désigné une personne responsable ayant son domicile en Belgique.

§ 2. Le président du tribunal de première instance peut :

1° exiger que l'annonceur apporte des preuves concernant l'exactitude matérielle des données de fait, contenues dans la publicité si, compte tenu des intérêts légitimes de l'annonceur et de toute autre partie à la procédure, une telle exigence paraît appropriée au vu des circonstances du cas d'espèce, et

2° considérer des données de fait comme inexactes si les preuves exigées conformément au point 1° ne sont pas apportées ou s'il les estime insuffisantes.

**Art. 24.** De voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg kan bevelen dat zijn beslissing of de samenvatting die hij opstelt, wordt aangeplakt tijdens de door hem bepaalde termijn, zowel buiten als binnen de inrichtingen van de overtreder en dat zijn vonnis of de samenvatting ervan in kranten of op enige andere wijze wordt bekendgemaakt, dit alles op kosten van de overtreder.

Deze maatregelen van openbaarmaking mogen evenwel slechts opgelegd worden indien zij er kunnen toe bijdragen dat de gewraakte daad of de uitwerking ervan ophouden.

#### HOOFDSTUK VI. — *Strafbepalingen*

**Art. 25.** Met geldboete van 250 tot 10.000 EUR worden gestraft, zij die de volgende bepalingen inzake op afstand gesloten overeenkomsten overtreden :

1° de artikelen 12, eerste lid, 6°, en 13, 2°;

2° het artikel 17, § 1.

**Art. 26.** Met geldboete van 1.000 tot 20.000 EUR worden gestraft, zij die de beschikkingen niet naleven van een vonnis of arrest gewezen krachtens de artikelen 18 of 21, als gevolgd van een vordering tot staking.

Onverminderd de toepassing van de gewone regelen inzake herhaling wordt de in het eerste lid bepaalde straf verdubbeld wanneer een in het eerste lid bedoelde inbreuk zich voordoet binnen vijf jaar na een in kracht van gewijsde gegane veroordeling wegens dezelfde inbreuk.

**Art. 27.** Wanneer de feiten voorgelegd aan de rechtbank het voorwerp zijn van een vordering tot staking, kan er niet beslist worden over de strafvordering dan nadat een in kracht van gewijsde gegane beslissing is genomen betreffende de vordering tot staking.

**Art. 28.** De vennootschappen en verenigingen met rechtspersoonlijkheid zijn burgerrechtelijk aansprakelijk voor de veroordelingen tot schadevergoeding, geldboeten, kosten, verbeurdverklaringen, teruggave en geldelijke sancties van welke aard ook, die wegens inbreuk op de bepalingen van deze wet tegen hun organen of aangestelden zijn uitgesproken.

Dit geldt eveneens voor de leden van alle professionele verenigingen die geen rechtspersoonlijkheid bezitten wanneer de inbreuk door een vennoot, zaakvoerder of aangestelde is gepleegd ter gelegenheid van een tot de werkzaamheid van de vereniging behorende verrichting. Evenwel is de burgerrechtelijk aansprakelijke vennoot persoonlijk niet verder gehouden dan tot de sommen of waarden die de verrichting hem opgebracht heeft.

Deze vennootschappen, verenigingen en leden kunnen rechtstreeks voor de strafrechter gedagvaard worden door het openbaar ministerie of door de burgerlijke partij.

**Art. 29.** De bepalingen van boek I van het Strafwetboek, met inbegrip van hoofdstuk VII en van artikel 85, zijn van toepassing op de inbreuken bedoeld in deze wet.

#### HOOFDSTUK VII. — *Slotbepalingen*

**Art. 30.** Een beding waarbij de wet van een Staat die geen lid is van de Europese Unie, toepasselijk wordt verklaard op een overeenkomst bedoeld in deze wet, wordt met betrekking tot de in deze wet geregelde materies als niet geschreven beschouwd wanneer bij gebreke van dat beding de wet van een lidstaat van de Europese Unie toepasselijk zou zijn en die wet de cliënt in voornoemde materies een hogere bescherming verleent.

Een beding waarbij de cliënt verzaakt aan de hem door deze wet toegekende rechten wordt eveneens als niet geschreven beschouwd.

**Art. 31.** In artikel 587 van het Gerechtelijk Wetboek, gewijzigd bij de wetten van 3 april 1997, 10 augustus 1998 en 4 mei 1999, worden de volgende wijzigingen aangebracht :

1° punt 3° wordt opgeheven;

2° punt 6° wordt vervangen door de volgende bepaling : "6° over de vorderingen bedoeld in artikelen 18 en 21 van de wet van 2 augustus 2002 betreffende de misleidende en vergelijkende reclame, de onrechtmatige bedingen en de op afstand gesloten overeenkomsten inzake de vrije beroepen".

**Art. 24.** Le président du tribunal de première instance peut prescrire l'affichage de sa décision ou du résumé qu'il en rédige, pendant le délai qu'il détermine, aussi bien à l'extérieur qu'à l'intérieur des établissements du contrevenant et ordonner la publication de son jugement ou du résumé par la voie de journaux ou de tout autre manière, le tout aux frais du contrevenant.

Ces mesures de publicité ne peuvent toutefois être prescrites que si elles sont de nature à contribuer à la cessation de l'acte incriminé ou de ses effets.

#### CHAPITRE VI. — *Des sanctions pénales*

**Art. 25.** Sont punis d'une amende de 250 à 10.000 EUR, ceux qui commettent une infraction aux dispositions suivantes, relatives aux contrats conclus à distance :

1° les articles 12, alinéa 1<sup>er</sup>, 6° et 13, 2°;

2° l'article 17, § 1<sup>er</sup>.

**Art. 26.** Sont punis d'une amende de 1.000 à 20.000 EUR, ceux qui ne se conforment pas à ce que dispose un jugement ou un arrêt rendu en vertu des articles 18 ou 21 à la suite d'une action en cessation.

Sans préjudice des règles habituelles en matière de récidive, la peine prévue au premier alinéa est doublée en cas d'infraction visée au premier alinéa, intervenant dans les cinq ans à dater d'une condamnation coulée en force de chose jugée prononcée du chef de la même infraction.

**Art. 27.** Lorsque les faits soumis au tribunal font l'objet d'une action en cessation, il ne peut être statué sur l'action pénale qu'après qu'une décision coulée en force de chose jugée a été rendue relativement à l'action en cessation.

**Art. 28.** Les sociétés et associations ayant la personnalité civile sont civilement responsables des condamnations aux dommages-intérêts, amendes, frais, confiscations, restitutions et sanctions pécuniaires quelconques prononcées pour infraction aux dispositions de la présente loi contre leurs organes ou préposés.

Il en est de même des membres de toutes associations professionnelles dépourvues de la personnalité civile, lorsque l'infraction a été commise par un associé, gérant ou préposé, à l'occasion d'une opération entrant dans le cadre de l'activité de l'association. L'associé civilement responsable n'est toutefois personnellement tenu qu'à concurrence des sommes ou valeurs qu'il a retirées de l'opération.

Ces sociétés, associations et membres pourront être cités directement devant la juridiction répressive par le ministère public ou la partie civile.

**Art. 29.** Les dispositions du livre 1<sup>er</sup> du Code pénal, sans exception du chapitre VII et de l'article 85, sont applicables aux infractions visées par la présente loi.

#### CHAPITRE VII. — *Dispositions finales*

**Art. 30.** Une clause déclarant applicable à un contrat visé à la présente loi la loi d'un Etat tiers à l'Union européenne est réputée non écrite en ce qui concerne les matières réglées par la présente loi lorsque, en l'absence de cette clause, la loi d'un Etat membre de l'Union européenne serait applicable et que cette loi procure une protection plus élevée au client dans lesdites matières.

Est également réputée non écrite une clause par laquelle le client renonce aux droits qui lui sont conférés par la présente loi.

**Art. 31.** A l'article 587 du Code judiciaire, modifié par les lois des 3 avril 1997, 10 août 1998 et 4 mai 1999, sont apportées les modifications suivantes :

1° le 3° est supprimé;

2° le 6° est remplacé par la disposition suivante : "6° sur les demandes prévues aux articles 18 et 21 de la loi du 2 août 2002 relative à la publicité trompeuse et à la publicité comparative, aux clauses abusives et aux contrats à distance en ce qui concerne les professions libérales".



**Art. 32.** Opgeheven worden :

1° de wet van 21 oktober 1992 betreffende de misleidende reclame inzake de vrije beroepen;

2° de wet van 3 april 1997 betreffende oneerlijke bedingen in overeenkomsten gesloten tussen titularissen van vrije beroepen en hun cliënten, gewijzigd bij de wet van 7 december 1998.

Kondigen deze wet af, beleven dat zij met 's Lands zegel zal worden bekleed en door het *Belgisch Staatsblad* zal worden bekendgemaakt.

Gegeven te Punat, 2 augustus 2002.

ALBERT

Van Koningswege :

De Minister van Justitie,  
M. VERWILGHEN

Voor de Minister van Telecommunicatie en Overheidsbedrijven en Participaties, belast met Middenstand, afwezig :

De Minister van Justitie,  
M. VERWILGHEN

De Minister van Economie,  
Ch. PICQUE

Met 's Lands zegel gezegeld :

De Minister van Justitie,  
M. VERWILGHEN

—————  
Bijlage

1. Bedingen die tot doel of tot gevolg hebben :

a) de wettelijke aansprakelijkheid van de titularis van een vrij beroep uit te sluiten of te beperken bij overlijden of lichamelijk letsel van de cliënt ten gevolge van een doen of nalaten van deze titularis van een vrij beroep;

b) de wettelijke rechten van de cliënt ten aanzien van de titularis van een vrij beroep of een andere partij in geval van volledige of gedeeltelijke wanprestatie of van gebrekkige uitvoering door de titularis van een vrij beroep van één van diens contractuele verplichtingen, met inbegrip van de mogelijkheid om een schuld jegens de titularis van een vrij beroep te compenseren met een schuldvordering jegens deze op ongepaste wijze uit te sluiten of te beperken;

c) te voorzien in een onherroepelijke verbintenis van de cliënt terwijl de uitvoering van de prestatie van de titularis van een vrij beroep onderworpen is aan een voorwaarde waarvan de verwezenlijking uitsluitend afhankelijk is van zijn wil;

d) de titularis van een vrij beroep toe te staan door de cliënt betaalde bedragen te behouden wanneer deze afziet van het sluiten of het uitvoeren van de overeenkomst, zonder erin te voorzien dat de cliënt een gelijkwaardig bedrag aan schadevergoeding mag verlangen van de titularis van een vrij beroep wanneer deze zich terugtrekt;

e) de cliënt die zijn verbintenissen niet nakomt, een onevenredig hoge schadevergoeding op te leggen;

f) de titularis van een vrij beroep toe te staan de overeenkomst op te zeggen indien zulks niet aan de cliënt wordt toegestaan, alsmede de titularis van een vrij beroep toe te staan de door de cliënt betaalde voorschotten te behouden ingeval de titularis van een vrij beroep zelf de overeenkomst opzegt;

g) de titularis van een vrij beroep toe te staan een overeenkomst van onbepaalde duur zonder redelijke opzeggingstermijn eenzijdig op te zeggen, behalve in geval van gewichtige redenen;

h) een overeenkomst van bepaalde duur automatisch te verlengen bij ontbreken van tegengestelde kennisgeving van de cliënt, terwijl een al te ver van het einde van de overeenkomst verwijderde datum is vastgesteld als uiterste datum voor de kennisgeving van de wil van de cliënt om de overeenkomst niet te verlengen;

i) op onweerlegbare wijze de instemming vast te stellen van de cliënt met bedingen waarvan deze niet daadwerkelijk kennis heeft kunnen nemen vóór het sluiten van de overeenkomst;

j) de titularis van een vrij beroep te machtigen zonder geldige, in de overeenkomst vermelde reden eenzijdig de voorwaarden van de overeenkomst te wijzigen;

k) de titularis van een vrij beroep te machtigen zonder geldige reden eenzijdig de kenmerken van het te leveren product of de te verrichten dienst te wijzigen;

**Art. 32.** Sont abrogées :

1° la loi du 21 octobre 1992 relative à la publicité trompeuse en ce qui concerne les professions libérales;

2° la loi du 3 avril 1997 relative aux clauses abusives dans les contrats conclus avec leurs clients par les titulaires de professions libérales, modifiée par la loi du 7 décembre 1998.

Promulguons la présente loi, ordonnons qu'elle soit revêtue du sceau de l'Etat et publiée par le *Moniteur belge*.

Donné à Punat, le 2 août 2002.

ALBERT

Par le Roi :

Le Ministre de la Justice,  
M. VERWILGHEN

Pour le Ministre des Télécommunications et des Entreprises et Participations publiques, chargé des Classes moyennes, absent :

Le Ministre de la Justice,  
M. VERWILGHEN

Le Ministre de l'Economie,  
Ch. PICQUE

Scellé du sceau de l'Etat :

Le Ministre de la Justice,  
M. VERWILGHEN

—————  
Annexe

1. Clauses ayant pour objet ou pour effet :

a) d'exclure ou de limiter la responsabilité légale du titulaire d'une profession libérale en cas de mort d'un client ou de dommages corporels causés à celui-ci, résultant d'un acte ou d'une omission de ce titulaire d'une profession libérale;

b) d'exclure ou de limiter de façon inappropriée les droits légaux du client vis-à-vis du titulaire d'une profession libérale ou d'une autre partie en cas de non-exécution totale ou partielle ou d'exécution défectueuse par le titulaire d'une profession libérale d'une quelconque des obligations contractuelles, y compris la possibilité de compenser une dette envers le titulaire d'une profession libérale avec une créance qu'il aurait contre lui;

c) de prévoir un engagement ferme du client, alors que l'exécution des prestations du titulaire d'une profession libérale est assujettie à une condition dont la réalisation dépend de sa seule volonté;

d) de permettre au titulaire d'une profession libérale de retenir des sommes versées par le client lorsque celui-ci renonce à conclure ou à exécuter le contrat, sans prévoir le droit, pour le client, de percevoir une indemnité d'un montant équivalent de la part du titulaire d'une profession libérale lorsque c'est celui-ci qui renonce;

e) d'imposer au client qui n'exécute pas ses obligations une indemnité d'un montant disproportionnellement élevé;

f) d'autoriser le titulaire d'une profession libérale à résilier le contrat de façon discrétionnaire si la même faculté n'est pas reconnue au client, ainsi que de permettre au titulaire d'une profession libérale de retenir les sommes versées au titre de prestations non encore réalisées par lui, lorsque c'est le titulaire d'une profession libérale lui-même qui résilie le contrat;

g) d'autoriser le titulaire d'une profession libérale à mettre fin sans préavis raisonnable à un contrat à durée indéterminée, sauf en cas de motif grave;

h) de proroger automatiquement un contrat à durée déterminée en l'absence d'expression contraire du client, alors qu'une date excessivement éloignée de la fin du contrat a été fixée comme date limite pour exprimer cette volonté de non-prorogation de la part du client;

i) constater de manière irréfragable l'adhésion du client à des clauses dont il n'a pas eu, effectivement, l'occasion de prendre connaissance avant la conclusion du contrat;

j) d'autoriser le titulaire d'une profession libérale à modifier unilatéralement les termes du contrat sans raison valable et spécifiée dans le contrat;

k) d'autoriser le titulaire d'une profession libérale à modifier unilatéralement sans raison valable des caractéristiques du produit à livrer ou du service à fournir;

l) te bepalen dat de prijs van de goederen wordt vastgesteld op het ogenblik van levering, dan wel de verkoper van de goederen of de verrichter van diensten het recht te verlenen zijn prijs te verhogen, zonder dat de cliënt in beide gevallen het overeenkomstige recht heeft om de overeenkomst op te zeggen, indien de eindprijs te hoog is ten opzichte van de bij het sluiten van de overeenkomst bedongen prijs;

m) de titularis van een vrij beroep het recht te geven te bepalen of de geleverde goederen of de dienst aan de bepalingen van de overeenkomst beantwoorden of hem het exclusieve recht te geven om één of ander beding van de overeenkomst te interpreteren;

n) de verplichting van de titularis van een vrij beroep te beperken om de verbintenissen na te komen die door zijn gevolmachtigden zijn aangegaan, of diens verbintenissen te laten afhangen van het naleven van een bijzondere formaliteit;

o) de cliënt te verplichten al zijn verbintenissen na te komen, zelfs wanneer de titularis van een vrij beroep zijn verbintenissen niet uitvoert;

p) te voorzien in de mogelijkheid van overdracht van de overeenkomst door de titularis van een vrij beroep, wanneer hierdoor de garanties voor de cliënt zonder diens instemming geringer kunnen worden;

q) het indien van een beroep of het instellen van een rechtsvordering door de cliënt te beletten of te belemmeren, met name door de cliënt te verplichten zich uitsluitend tot en niet onder een wettelijke regeling ressorterend scheidsgerecht te wenden, door de bewijsmiddelen waarop de cliënt een beroep kan doen op ongeoorloofde wijze te beperken of hem een bewijslast op te leggen die volgens het geldende recht normaliter op een andere partij bij de overeenkomst rust.

## 2. Draagwijdte van de punten g), j) en l) :

a) Punt g) staat niet in de weg aan bedingen waarbij de leverancier van financiële diensten zich het recht voorbehoudt eenzijdig een eind te maken aan een overeenkomst van onbepaalde duur, en dit zonder opzegtermijn in geval van geldige reden, mits de titularis van een vrij beroep verplicht wordt hiervan onmiddellijk de andere contracterende partij(en) op de hoogte te stellen.

b) Punt j) staat niet in de weg aan bedingen waarbij de leverancier van financiële diensten zich het recht voorbehoudt de door of aan de cliënt te betalen rentevoet of het bedrag van alle andere op de financiële diensten betrekking hebbende lasten bij geldige reden zonder opzegtermijn te wijzigen, mits de titularis van een vrij beroep verplicht wordt dit zo spoedig mogelijk ter kennis te brengen van de andere contracterende partij(en) en deze vrij is (zijn) onmiddellijk de overeenkomst op te zeggen.

Punt j) staat evenmin in de weg aan bedingen waarbij de titularis van een vrij beroep zich het recht voorbehoudt de voorwaarden van een overeenkomst voor onbepaalde tijd eenzijdig te wijzigen, mits hij verplicht is de cliënt daarvan redelijke tijd vooraf in kennis te stellen en het de laatste vrij staat de overeenkomst te ontbinden.

## c) De punten g), j) en l) zijn niet van toepassing op :

— transacties met betrekking tot effecten, financiële instrumenten en andere producten of diensten waarvan de prijs verband houdt met de fluctuaties van een beurskoers of een beursindex dan wel financiële marktcoersen waar de titularis van een vrij beroep geen invloed op heeft;

— overeenkomsten voor de aankoop of verkoop van vreemde valuta, reischeques of internationale in deviezen opgestelde postmandaten.

d) Punt l) staat niet in de weg aan bedingen van prijsindexering, voor zover deze wettig zijn en de wijze waarop de prijs wordt aangepast hierin expliciet beschreven is.

## Nota

### (1) Zitting 2001-2002.

Kamer van volksvertegenwoordigers.

*Parlementaire Stukken.* — 50-1469 : nr. 1 : Wetsontwerp. — nr. 2 : Amendementen. — nr. 3 : Amendementen. — nr. 4 : Amendementen. — nr. 5 : Amendementen. — nr. 6 : Amendementen. — nr. 7 : Verslag. — nr. 8 : Tekst aangenomen door de Commissie belast met de problemen inzake handels- en economisch recht. — nr. 9 : Tekst aangenomen in plenaire vergadering en overgezonden aan de Senaat.

*Parlementaire Handelingen.* — Bespreking en aanneming. Vergaderingen van 29 en 30 mei 2002.

Senaat.

*Parlementaire Stukken.* — 2-1177 : nr. 1 : Ontwerp geëvoceerd door de Senaat. — nr. 2 : Amendementen. — nr. 3 : Verslag. — nr. 4 : Beslissing om niet te amenderen.

*Parlementaire Handelingen.* — Bespreking en aanneming. Vergadering van 17 juli 2002.

l) de prévoir que le prix des biens est déterminé au moment de la livraison, ou d'accorder au vendeur de biens ou au fournisseur de services le droit d'augmenter leurs prix, sans que, dans les deux cas, le client n'ait de droit correspondant lui permettant de rompre le contrat au cas où le prix final est trop élevé par rapport au prix convenu lors de la conclusion du contrat;

m) d'accorder au titulaire d'une profession libérale le droit de déterminer si la chose livrée ou le service fourni est conforme aux stipulations du contrat ou de lui conférer le droit exclusif d'interpréter une quelconque clause du contrat;

n) de restreindre l'obligation du titulaire d'une profession libérale de respecter les engagements pris par ses mandataires ou de soumettre ses engagements au respect d'une formalité particulière;

o) d'obliger le client à exécuter ses obligations lors même que le titulaire d'une profession libérale n'exécuterait pas les siennes;

p) de prévoir la possibilité de cession du contrat de la part du titulaire d'une profession libérale, lorsqu'elle est susceptible d'engendrer une diminution des garanties pour le client sans l'accord de celui-ci;

q) de supprimer ou d'entraver l'exercice d'actions en justice ou des voies de recours par le client, notamment en obligeant le client à saisir exclusivement une juridiction d'arbitrage non couverte par des dispositions légales, en limitant indûment les moyens de preuves à la disposition du client ou en imposant à celui-ci une charge de preuve qui, en vertu du droit applicable, devrait revenir normalement à une autre partie du contrat.

## 2. Portée des points g), j) et l) :

a) Le point g) ne fait pas obstacle à des clauses par lesquelles le fournisseur de services financiers se réserve le droit de mettre fin au contrat à durée indéterminée unilatéralement, et ce, sans préavis en cas de raison valable, pourvu que soit mise à la charge du titulaire d'une profession libérale l'obligation d'en informer la ou les autres parties contractantes immédiatement.

b) Le point j) ne fait pas obstacle à des clauses selon lesquelles le fournisseur de services financiers se réserve le droit de modifier le taux d'intérêt dû par le client ou dû à celui-ci, ou le montant de toutes autres charges afférentes à des services financiers, sans aucun préavis en cas de raison valable, pourvu que soit mise à la charge du titulaire d'une profession libérale l'obligation d'en informer la ou les autres parties contractantes dans les meilleurs délais et que celles-ci soient libres de résilier immédiatement le contrat.

Le point j) ne fait pas non plus obstacle à des clauses selon lesquelles le titulaire d'une profession libérale se réserve le droit de modifier unilatéralement les conditions d'un contrat de durée indéterminée pourvu que soit mis à sa charge le devoir d'en informer le client avec un préavis raisonnable et que celui-ci soit libre de résilier le contrat.

## c) Les points g), j) et l) ne sont pas applicables aux :

— transactions concernant les valeurs mobilières, instruments financiers et autres produits ou services dont le prix est lié aux fluctuations d'un cours ou d'un indice boursier ou d'un taux de marché financier que le titulaire d'une profession libérale ne contrôle pas;

— contrats d'achat ou de vente de devises, de chèques de voyage ou de mandats-poste internationaux libellés en devises.

d) Le point l) ne fait pas obstacle aux clauses d'indexation de prix pour autant qu'elles soient licites et que le mode de variation du prix y soit explicitement décrit.

## Note

### (1) Session 2001-2002.

Chambre des représentants.

*Documents parlementaires.* — 50-1469 : n° 1 : Projet de loi. — n° 2 : Amendements. — n° 3 : Amendements. — n° 4 : Amendements. — n° 5 : Amendements. — n° 6 : Amendements. — n° 7 : Rapport. — n° 8 : Texte adopté par la Commission chargée des problèmes de droit commercial et économique. — n° 9 : Texte adopté en séance plénière et transmis au Sénat.

*Annales parlementaires.* — Discussion et adoption. Séances des 29 et 30 mai 2002.

Sénat.

*Documents parlementaires.* — 2-1177 : n° 1 : Projet évoqué par le Sénat. — n° 2 : Amendements. — n° 3 : Rapport. — n° 4 : Décision de ne pas amender.

*Annales parlementaires.* — Discussion et adoption. Séance du 17 juillet 2002.